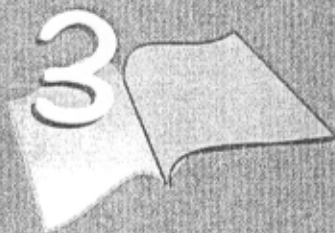
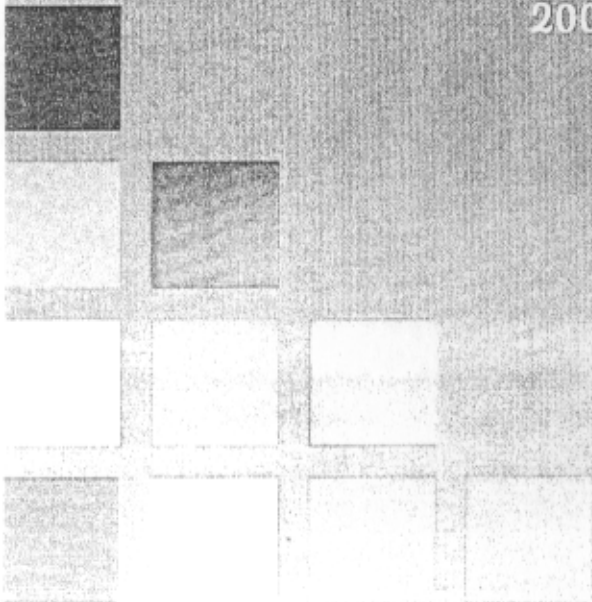

מכון מופ"ת
בית ספר למחקר ופיתוח תכניות
בהכשרת עובדי חינוך והוראה במכללות

דפי נוזמה

כתב את ליולאות חינוכיות בהכשרת אורים
תשס"ה 2004

"נמאס לי מהמדידות האלה": השימוש בתלקיט ככלי להערכת הישגים בחינוך הגופני

סימה זך, רוני לידור

תקציר

בעידן הפוסט-מודרני המורים נדרשים להשתמש בצורות הערכה רבות ומגוונות כדי להעריך טוב יותר את מעורבות תלמידיהם בתהליך הלמידה ואת תוצריו של התהליך. משום כך החלו מורים במקצועות שונים הנלמדים בבתי הספר היסודיים ובתיכונים להשתמש בחלופות להערכת הישגי תלמידיהם. אחד ממקצועות הלימוד בבתי הספר היסודיים ובתיכונים, שטרם הטמיע את הצורך באימוץ צורות אותנטיות יותר של הנידחת הישגים, הוא החינוך הגופני. הישגי הלומד בחינוך הגופני נמדדים בדרך כלל באמצעות סוללה של מבדקים מוטוריים, המאפשרים למורה לחינוך הגופני להעריך את יכולת תלמידיו.

מטרתו של מאמר זה היא לבחון את שימושו של התלקיט ככלי להערכת הישגים בחינוך הגופני. במאמר מועלות שתי טענות עיקריות: האחת, למרות שכחות השימוש במבדקי תוצאה (כמו זמן ומרחק) בשיעורים לחינוך גופני, ניתן להפיק תועלת רבה מהתלקיט ככלי להשבחת הלמידה של מיומנויות מוטוריות אישיות וקבוצתיות כמו גם ככלי להערכת הישגי הלומדים. האחרת, כדי שמורים לחינוך הגופני ישתמשו ביעילות בתלקיט בעבודתם המעשית במסגרות למידה בית ספריות, יש לאפשר למתכשר להוראה להכין תלקיט, או תלקיטים, ולהיחשף ליתרונות של כלי זה כבר בשלבים מוקדמים של תהליך הכשרתו. שימוש בתלקיט בקרב סטודנטים הלומדים בשנה השלישית להכשרתם המקצועית במכללה לחינוך גופני ולספורט בוינגייט מדווח כדוגמה. נראה שרק שיתוף פעולה מערכתי יגרום למורים לחינוך הגופני להשתמש בתלקיט ככלי להערכת הישגים.

מבוא

אחת המטרות של החינוך בעידן הפוסט-מודרני היא להכשיר את הבוגרים של מסגרות החינוך השונות, כמו בתי ספר יסודיים ותיכונים, לתפקוד אישי וחברתי בסביבה משתנה. אחת מגישות ההוראה המאפשרות למורים במסגרות למידה אלו להשיג מטרה זו היא הגישה הקונסטרוקטיביסטית, אשר ממקדת את התהליך החינוכי בהיבטים אלה: 1. טיפוח מיומנויות חשיבה; 2. הכוונת הלומד ליצור ולהיות מעורב במטלות למידה משמעותיות ומאתגרות; 3. חיפוש אחר מידע ועיבודו תוך הגברת היכולת הרפלקטיבית, החיונית כל כך בתהליך למידה יעיל (ברוקס וברוקס, 1997). המימוש של תהליך חינוכי זה במסגרות למידה בית ספריות יכול להגביר את מעורבותו של הלומד בתהליך הלמידה ואת הניעתו להגיע להישגים לימודיים טובים יותר (Resnick, 1987, 1989). תשומת הלב של המורה בתהליך זה מופנית ללומד ומאפשרת לו ליצור הזדמנויות למידה רבות ומגוונות. עם זאת, אימוץ גישה זו מחייב שינוי של ממש ביעדי תכנית הלימודים הבית ספרית, בתפיסות המורה, ובעיקר בדרכי הלמידה, ההוראה וההערכה שהמורה נוקט (Paulson, 1993; Worthen, 1993). הערכת הישגי הלומד היא מרכיב חשוב ביצירת מעורבות רבה יותר של הלומד בתהליך הלמידה, שכן היא משקפת את אופי הלמידה ואת הדרך שפעל בה הלומד (בירנבוים, 1997, 1999; בן-סירא, טננבאום ולידור, 1998). במילים אחרות, צורת ההערכה של הישגי הלומד קשורה לאופן הלמידה, ומכאן שהיא מבטאת את העשייה הכמעט יום-יומית של הלומד ואת ניסיונותיו הרבים והמגוונים לרכוש ביעילות חומרי למידה בלתי מוכרים ומאתגרים. משום כך, במהלך העשור האחרון החלו מורים במקצועות לימוד רבים להשתמש בגישות חדשות להערכת הישגי הלומדים במסגרות למידה בית ספריות. הערכת תהליך הלמידה, הערכה אותנטית והערכה באמצעות תלקיט (פורטפוליו) הן דוגמאות לגישות הערכה אלו (בירנבוים, 1997; נבו, 2001; Thomas & Nelson, 2001). מטרתם של כלי ההערכה החלופיים היא, בין השאר, לעודד את הלומדים להציג פריטים ומוצגים המעידים על למידה ועל התפתחות אישית לאורך זמן (Mohnsen, 1997). כמו כן, הם מאפשרים ללומדים להגביר את מעורבותם החשיבתית בתהליך הלמידה וליישם תהליכים רפלקטיביים.

הצורך בשיטות הערכה חלופיות בחינוך הגופני

אחד ממקצועות הלימוד בבתי הספר היסודיים ובתיכונים, שבו השימוש בשיטות הערכה חלופיות מוזנח במידה רבה, הוא החינוך הגופני. תהליכי הערכה ומתן ציונים בחינוך הגופני התבססו, ועדיין מתבססים, על הישגים במבחני כושר גופני, במבחני

שליטה במיומנויות מוטוריות גסות ועדינות ובמבחני ידע על חוקה והיסטוריה של החינוך הגופני והספורט (בן-סירא וחב', 1998; 1997; Mohnsen). השימוש במבחנים אלה משקף את יעדיו העיקריים של החינוך הגופני: הלומד נדרש ללמוד מיומנויות מוטוריות מסוימות ולעמוד בקריטריונים שנקבעו מראש. אולם בעידן שבו לא כל צורת הערכה מתאימה לכל תלמיד בכיתה עקב המגוון הרחב של סגנונות למידה ורמות הניעה שונות של הלומדים מצד אחד, ובשל היות החינוך הגופני המודרני-עכשווי מבטא גם חינוך לבריאות, טיפוח משחק הוגן ורכישת הרגלים לטווח ארוך של פעילות גופנית המותאמת לצורכי היחיד מצד אחר - אין המבחנים המקובלים כיום מספקים את מסגרת ההערכה המתאימה לכל אוכלוסיית הלומדים ולכל נושאי הלימוד.

הערכה המבוססת על תוצרי ביצוע הייתה בשימוש רב בקרב מורים לחינוך גופני במשך שנים רבות (בן-סירא וחב', 1998). דפוסיים של התנהגויות מוטוריות שונות, כמו תבניות תנועה בסיסיות, מיומנויות ספורט ומרכיבי כושר גופני, הוערכו על פי צורה זו של הערכה. לדוגמה, לומדים התבקשו לבצע מספר רב של משימות מוטוריות שבאמצעותן היה אפשר להעריך דיוק, מהירות ואיכות תנועה. מעטים ממבחני הביצוע היו אותנטיים, כלומר כאלו שדרשו מהלומד להדגים את יכולותיו במצבי אמת. הנסלי וחב' (Hensley et al., 1989) טוענים, שרוב המבדקים המוטוריים שהמורים משתמשים בהם בשיעורים לחינוך גופני בבית הספר, בעיקר אלו הבודקים שליטה במיומנויות הספורט, אינם עונים על צורכי אוכלוסיית הלומדים כולה. נוסף על כך, מורים רבים בחינוך הגופני מסתמכים לעתים קרובות על הערכה סובייקטיבית, כמו התרשמות אישית כללית מהישגי תלמידיהם (Hensley et al., 1989; Imwold, 1994; Matanin & Tannehill, 1982; Rider & Johnson, 1982). מכאן עולה, שצורת ההערכה הקיימת בחינוך הגופני מחטיאה את מטרתה בקרב חלק גדול מאוכלוסיית התלמידים הן בבית הספר היסודי והן בבית הספר התיכון. כדי להמחיש את הצורך בשימוש בצורות הערכה חלופיות בחינוך הגופני, מוצגים שני מקרים.

מקרה א: "היושבות בצד"

המורה אפי הבחינה שכמה בנות בכיתה י מגלות חוסר מוטיבציה במהלך שיעורי החינוך הגופני ומרבות להשתמט מהפעילות ששאר הבנות מבצעות כהתלהבות. לאחר שיחה עם התלמידות הוחלט שהן תהיינה מעורבות יותר בקביעת המינון של פעילותן הגופנית. כל אחת מהן קיבלה מהמורה מחברת לתיעוד הפעולות שהן עושות במשך השיעור. הן התבקשו לרשום מתי פעלו, מדוע בחרו בפעילות זו ולא באחרת, ומה הרגישו במהלך הפעילות. הבנות התבקשו אף לרשום את הישגיהן כאשר המורה

מדדה הישגים גופניים במבחני יכולת. חודש לאחר תחילת הרישום במחברת הבחינה המורה שמשך הזמן שהבנות יושבות בצד הולך ומתקצר. יתרה מזאת, הן היו פעילות במשך כל שני השיעורים האחרונים שעסקו בלמידה של מיומנות הבעיטה לשער בכדורגל.

מקרה ב: הספורטאי המצטיין

יהונתן הוא אתלט מצטיין באגודת "הפועל חולון". הוא מגלה יכולת גבוהה לא רק במקצועות האתלטיקה השונים אלא גם בהתעמלות ספורטיבית ובמשחקי כדור. כאשר הבחין המורה לחינוך גופני שיהונתן מאבד עניין בנושאי הלימוד השונים, הוא ביקש ממנו לתכנן לעצמו תכנית אימונים באתלטיקה, שאותה יישם במהלך השיעורים בחודש הקרוב. יהונתן התבקש לתעד לא רק את התרגילים שעליו לבצע במשך השיעורים אלא גם את: 1. הרציונל לבחירת תרגילים אלו בנקודת זמן זו של עונת התחרויות; 2. דרגת הקושי של התרגילים; 3. שביעות רצונו מאופן ביצוע התרגילים. לאחר כמה שיעורים הבחין המורה, שיהונתן לא רק מפגין התלהבות בעת ביצוע תרגילי האתלטיקה השונים, אלא אף מתפנה לסייע לאחדים מתלמידי הכיתה המגלים קושי בלמידת המיומנויות שהמורה מלמד.

השימוש בתלקיט ככלי להערכת הישגים בחינוך הגופני

מטרתו של מאמר זה היא לבחון כיצד ניתן להשתמש באחת מצורות ההערכה האוטנטיות, קרי בתלקיט, ככלי להערכת הישגים בחינוך הגופני. דרישה מלומדים להגיש תלקיט לצורך הערכה וקבלת אחריות על תוצרי הלמידה מציבה אתגר, ובאמצעות התלקיט אפשר למוג בין תהליכי למידה לבין תהליכי הערכה גם בשיעורי החינוך הגופני הנערכים במגרש המשחקים ובאולם הספורט ומתבססים על תנועה, משחק ותחרות (Kirk, 1997). אמנם מדידה של הישגים גופניים היא הכרחית בשיעורי החינוך הגופני כדי להעריך ביעילות את יכולתם הגופנית של הלומדים, אולם משום שלא כל הלומדים מגיעים להישגים טובים במדידות הגופניות, התלקיט עשוי לסייע למורה להעריך פנים אחרים בהתנהגותם המוטורית של הלומדים. כמו כן, התלקיט עשוי לעזור ללומד לאתר אפיקים נוספים בחינוך הגופני, שעשויים לרתק את התעניינותו במקצוע זה, הנלמד מכיתות היסוד של בית הספר היסודי ועד לשנת הלימודים האחרונה בבית הספר התיכון. אף כי השימוש בהערכה אוטנטית הוא מורכב ודורש תכנון מחדש של נושאי הלמידה, ארגון מחדש של תכנית הלימודים, ולעתים אף שינוי סגנונות ההוראה שהמורה נוקט, מחקרים מראים כי לומדים מעורבים באופן

פעיל יותר בלמידה ובהערכה עצמית של משימות שהן אותנטיות עבורם, כמו הגשת תלקיט. עקב כך הם מגלים התעניינות גבוהה בחומר הנלמד, ומגיעים להישגי למידה טובים יותר (Mitchell, 1992).

שתי הנחות עומדות בבסיס מאמר זה. האחת, בניית התלקיט בחינוך הגופני אינה רק לצורך השימוש בו ככלי הערכה; ניתן להיעזר בו גם להשגת מטרות נוספות. כך למשל, תהליך ההערכה עשוי להתמוג עם תהליך הלמידה משום שהלומד מעריך את עצמו, חושב על הלמידה ומנחה אותה תוך פיתוח של מגוון יכולות ביצוע ודרכי חשיבה (Paulson, 1993). נוסף על כך, המיקוד מוסט מתוצריו הסופיים של תהליך הלמידה אל התהליך עצמו. כאשר מודגשת הערכת התהליך, ניתנת למורה האפשרות לפתח סביבת למידה, המביאה בחשבון את השונות שבין הלומדים, ואף להתחקות אחר יכולות האופייניות לכל פרט בקבוצה תוך יצירת דיאלוג פורה בינו לבין תלמידיו (Gold, Olson & Deming, 1992; Valencia, 1990).

האחרת, כדי להכיר היטב את שימושי התלקיט בחינוך הגופני, על המורה להתנסות בעצמו ביצירת תלקיט. סביר להניח שיהיה זה קשה, אם לא בלתי אפשרי, לדרוש מהמורה הוותיק ובעל הניסיון לעשות זאת. קל יותר לדרוש זאת מהמתכשר להוראה, הנמצא בשלבים ראשוניים של התפתחותו המקצועית. הטענה שמועלית במאמר זה היא, שאם המתכשר להוראת החינוך הגופני יתנסה בעצמו ביצירת תלקיט במהלך לימודיו, יהיה לו קל יותר לדרוש זאת בעתיד מתלמידיו. יש לזכור שהחינוך הגופני אינו מקצוע עיוני, ולכן דרושה עבודת הכנה יסודית כדי "לשווק" את התלקיט ככלי יעיל להערכת הישגים בחינוך הגופני. מורים במקצועות עיוניים מקבלים בהבנה את השימוש בתלקיט; המורים לחינוך הגופני, כנראה עקב אופיו של המקצוע, פתוחים פחות לשימוש בכלי זה להערכת הישגים (Melograno, 1998). משום כך המאמר דן לא רק בתרומת התלקיט להשבחת הלמידה והערכתה בשיעורים לחינוך גופני, הניתנים במסגרת תכנית הלימודים הבית ספרית, אלא גם בתרומתו לתכניות הכשרה להוראה בתחום המוטורי.

בהנחה שהתלקיט בחינוך הגופני הוא חלק מהתלקיט הבית ספרי הכללי של הלומד, אשר כולל תיעוד של אירועי למידה במקצועות לימוד נוספים כמו מתמטיקה, מדעים, היסטוריה, אמנות ומוסיקה, נשאלת השאלה: כיצד יוביל המידע הקולקטיבי, הנאסף במהלך שנת הלימודים, להשבחה של תהליך הלמידה ולהערכתה מצד אחד, ולטיפוח תהליך ההוראה מצד אחר? מכאן עולות שאלות נוספות: מה חיוני לכלול בתלקיט בחינוך הגופני? האם יש להרבות בפרטים או להמעיט בהם? אילו לומדים ישתמשו בתלקיט - החלשים שבהם או הטובים שבהם (כמו במקרה ב שתואר לעיל)? האם רק חלק מן הלומדים מסוגל להתמיד בעבודת התיעוד המתמשכת, או שמא כל הלומדים

בכיתה עשויים להתמיד בליקוט החומרים: ולבסוף, אילו שימושים ייעשו בתלקיט בחינוך הגופני?

במאמר זה חמישה חלקים. החלק הראשון סוקר בקצרה את הרקע לצמיחת חלופות להערכת הישגים בתהליכי למידה בית ספריים. השני מעלה את הטענה שיש לנקוט שיתוף פעולה מערכתי כדי להטמיע את השימוש בתלקיט ככלי להערכת הישגים בחינוך הגופני. החלק השלישי דן במאפייני התלקיט, בסוגיו ובתהליך הפקתו בחינוך הגופני. הרביעי דן ביישומי התלקיט בתהליך ההכשרה להוראת החינוך הגופני, ומציג כדוגמה את השימוש בתלקיט בקרב סטודנטים הלומדים בשנה ג במכללה לחינוך גופני ולספורט במכון וינגייט. החלק החמישי בוחן את הקשיים בשימוש בתלקיט בחינוך הגופני ואת חסרונותיו של כלי זה.

הערכת הישגים על פי התפיסה הפוסט-מודרנית: סקירה קצרה

לפי התפיסה הפוסט-מודרנית, יש לעודד את הלומד לרב-כיווניות ולרבגוניות ולתור אחר פרשנותו האישית. מחנכים בעלי תפיסה זו דוחים את השימוש בגישות הערכה חיצוניות, המנסות להגיע לסיכומים מכלילים (בן-פרץ, 1998). התבטאות קיצונית בגנות ההערכה המסורתית אף מייחסת למורים שימוש בגישה "טוטליטרית" ואפילו "טרוריסטית" (Giroux, 1988). במסגרת ההערכה המסורתית רווחת התפיסה, כי בידי המורה הסמכות הבלעדית לקביעת המטרות, אמות המידה והדרכים להערכת הלומד. הערכה זאת מבוססת בעיקר על מדידת יכולות בהתאם לנורמות קיימות, ללוחות הישג ולהישגים מצופים, המוגדרים בתכנית הלימודים של משרד החינוך. במשך השנים, כאמור, חל שינוי בתפיסה זו, אשר נבע מההכרה ההולכת וגוברת בגורמי למידה בעלי ערך למורה וללומד, כמו המגוון הרחב של סגנונות הוראה ושל סגנונות למידה. הערכה פוסט-מודרניסטית היא אפוא הערכה חלופית, המייצגת חשיבה ברמה גבוהה ולמידה מורכבת (Lund, 1997). התואר "חלופית" מציין, שהערכה זו היא חלופה להערכה המסורתית ששלטה בחמשת העשורים האחרונים במערכת החינוך כאמצעי מרכזי לקביעת רמת התפקוד הלימודי של הפרט או של המערכת (בירנבוים, 1997).

אחת הדוגמאות לדרך הערכה המתאימה לתפיסה הפוסט-מודרניסטית היא הערכה אותנטית, אשר מוגדרת כאיסוף מידע במצבים המתרחשים בעולם האמיתי (Smith, 1997). הערכה אותנטית כוללת, בין השאר, תיעוד של משימות המשמשות בידי

הלומד והמלמד אמצעי הערכה לטווח ארוך. הערכה זו מתבצעת באמצעות פעילות בית ספרית מתמשכת ולא באמצעות בדיקות חד-פעמיות שהן בדרך כלל קצרות טווח (בן-פרץ, 1998). יש דרכים שונות להערכה אותנטית, ולכולן שלוש מטרות: 1. להתמקד בעבודתו של הלומד; 2. לטפח מעורבות של המורה ושל הלומד בתהליך ההערכה; 3. לתת מענה לצורך לקבל אחריות על תהליכי ההוראה והלמידה, בעיקר מצד הלומד. ההערכות המבוססות על ביצועי הלומד יכולות להיות אורכיות, כלומר חוצות רמה, גיל וכיתה, כמו גם רב-ממדיות, קרי מתייחסות לתחום הגופני, החברתי, הקוגניטיבי והרגשי. הערכות אלה מביאות בחשבון גם את השונות בין הלומדים (Melograno, 1994). התלקיט כדרך חלופית להערכת הישגים מבטא מאפיינים אלו. השימוש בו עשוי להשביח את תהליך הלמידה גם במקצוע החינוך הגופני.

ראייה מערכתית לאימוץ התלקיט בחינוך הגופני

התלקיט עשוי לשמש הן את המורים לחינוך הגופני המעריכים תלמידים במסגרות למידה בית ספריות והן את אלה המכשירים סטודנטים להוראת החינוך הגופני. עם זאת, משום שהתלקיט טרם מצא את מקומו הראוי ככלי להערכת הישגים בחינוך הגופני, אנו ממליצים לנקוט גישה מערכתית כדי להטמיעו כראוי אצל אלו המעורבים בתהליכי למידה והוראה במקצוע זה. יש לאמץ אותו לא רק בחינוך הגופני הבית ספרי אלא גם, ואולי בעיקר, בתכניות ההכשרה בחינוך הגופני. אין זה מספיק להציג בקצרה את התלקיט ככלי פוטנציאלי למדידת הישגים ולהערכתם בקורסים העוסקים במדידה והערכה בחינוך ובחינוך הגופני ובקורסים העוסקים בפדגוגיה של החינוך ושל החינוך הגופני; יש להפכו לכלי מרכזי בתכנית ההכשרה בחינוך הגופני ולהדגים את יישומו במגוון קורסים מעשיים ועיוניים. יש להדגים את סוגיו במקצועות למידה שונים הכלולים בתכנית ההכשרה ולאפשר למתכשר להוראה להתנסות בתהליכי הפקה של תלקיטים. רק כך יוכל המתכשר לפתח מודעות לחשיבות השימוש בכלי זה; רק כך יוכל להשתמש בתלקיט ביעילות כאשר יסיים את הכשרתו ויתחיל ללמד בבית הספר.

מהו התלקיט? ואת מי הוא יכול לשרת בחינוך הגופני?

תלקיט הוא אוסף מכוון של פריטים מוצגים ומודגמים מתוך פעולות הלומדים, המבטאים מאמץ, התקדמות או הישג בתחום אחד או יותר (בירנבוים, 1997; נבו, 2001). אוסף זה מספק תמונה מקיפה על איכות הלמידה של הלומד או על איכות

ההוראה של המתכשר להוראה, ומאפשר לכל הקשורים בתהליכי הלמידה וההוראה לבטא את איכות מעורבותם בהם (Meyer, Schuman & Angello, 1990). אפשר להשתמש בתלקיט הן להערכת הישגים של לומדים בבתי ספר יסודיים ובתיכונים והן להערכת ההתפתחות המקצועית של מורים לחינוך הגופני. ניומן וארצ'בלד ציינו, שבאמצעות התלקיט מורים מתחילים תיעדו את האופן שבו פיתחו פילוסופיית הוראה ו"אני מאמין מקצועי" (Newmann & Archbald, 1992). השימוש בתלקיט רצוי גם בקרב מתכשרים להוראה כדי לתעד את התפתחותם המקצועית (Adams, 1995; Barton & Collins, 1993; Bouas, Bush & Fero, 1991; Krause, 1996; Ryan & Kuhs, 1993; Varvus & Collins, 1994).

סוג התלקיט שהלומד/מתכשר להוראה משתמש בו תלוי בצרכים שהתלקיט אמור לשרת, וזאת בהתאם להגדרת המטרות והיעדים של המורה בתחילת תהליך הלמידה. התלקיט מאופיין בפריטים אשר נאספים לאורך זמן, כך שיוכלו להדגים את צמיחתו ואת התפתחותו של הלומד, בעיקר המקצועית, במהלך הלמידה. כך למשל, הלומד יכול להציג מגוון של פריטים, שיעידו על הבנה כיצד יש למדוד את כושרו הגופני כמו גם כיצד לשמור עליו לאורך זמן למען קידום הבריאות, כגון: רישום של תרגילים גופניים והישגים במבדקים מוטוריים והצגת תכנית אימונים אישית לטווח קצר (למשל, למשך שבוע) ולטווח ארוך (למשל, למשך שלושה חודשים). בדומה, סטודנטים להוראה, ואף מורים מתחילים, יכולים להשתמש בתלקיט כדי לתעד אירועים ותהליכים הקשורים במלאכת ההוראה. כך, למשל, הם יכולים להציג פריטים המדגימים כיצד הם מכירים בשונות בקרב תלמידיהם וכיצד הם מתאימים את הפעילות בשיעור לשונות זאת. כמו כן, הם יכולים לתעד מערכי שיעור במגוון ענפי ספורט, לתעד דוחות ועבודות של לומדים, צילומי שיעורים המראים שימוש באסטרטגיות הוראה ייחודיות ותוצרים של ניתוח דפוסי התנהגותם במהלך השיעור.

על התלקיט לכלול מוצגים איכותיים אשר ישקפו את יכולתו ואת הישגיו של הלומד. כמו כן, עליו להקיף מגוון התנסויות של הלומד בהתייחס ליעדי תכנית הלימודים תוך הצגת התהליך ולא רק תוצריו הסופיים (Fulmer, 1994). סמית (Smith, 1997) טוען שיש לכלול בתלקיט פריטים המעידים על התנהגויות הלומד, ביצועיו הגופניים, תוצאות מבדקי כושר גופני, דיווח על פרויקטים מיוחדים שהיה מעורב בהם, צילום והערכה של ביצועים גופניים של חבר, פרויקטים קבוצתיים שנטל בהם חלק, יומנים אישיים המתעדים שימוש בהערכה עצמית ופרויקטים אישיים ייחודיים שמצא לנכון לציין. מגוון זה של פריטים ראוי להיכלל בתלקיט ובלבד שיתאים להגדרה של תוצרי היעד. וולף (Wolf, 1991) הגדיר תלקיט של מורים כ"מכל לאחסון", המציג עדויות על מיומנויותיו וידיעותיו של המורה. וולף מייצג את הגישה הגורסת כי הערכה היא

תהליך דינמי. לכן הערכה מהימנה של המורה על מגוון כישוריו חשוב שתהיה מבוססת על מספר רב של מקורות, אשר נאספו לאורך זמן בהקשרים אותנטיים שונים ומגוונים. לדוגמה, הערכה של היבטים שונים, כמו: איכות תכנון שיעוריו של המורה, האינטראקציה שהוא יוצר עם תלמידיו, מעורבותו בפעילויות חינוכיות המתקיימות מחוץ לבית הספר, ארגון פרויקטים הקשורים בבית הספר ובקהילה ונקיטת יוזמות לשיפור תכנית הלימודים של בית הספר, משקפת היטב את ההיבטים הרבים והמגוונים של עבודת המורה.

הגדרה מקובלת נוספת מתייחסת לתלקיט כאל אוסף מכוון של עבודות התלמיד, אשר מציג את מאמציו, את התקדמותו ואת הישגיו בתחום מסוים או בכמה תחומים (Melograno, 1998). גם בהכשרה להוראה הגדירו את התלקיט כתיק עבודות שבו אוסף המתכשר להוראה עבודות שונות, המשקפות את מאמציו, את התקדמותו ואת הישגיו במשך תקופת לימודיו (פרנקל וחב', 1996).

התלקיט בחינוך הגופני: מאפיינים, סוגים והפקה

מאפייני התלקיט בחינוך הגופני

על מאפייניו של התלקיט בחינוך, ככלי למדידת הישגים ולהערכתם, דיווחו חוקרים ואנשי חינוך רבים (כגון: בירנבוים, 1997; פרנקל, 1995; פרנקל וחב', 1996; Bird, 1996; Wolf, 1996; Shulman, 1988; Collins, 1991; 1990). מאפיינים אלה באים לידי ביטוי גם בחינוך הגופני. להלן שישה מהעיקריים שבהם:

1. התלקיט מאפשר להציג מגוון רחב של עבודות הלומד בתחום תוכן נתון. לדוגמה, כאשר נלמד נושא "העתקת כובד" בתנועה, יכול הלומד לתעד בתלקיט: א. משפטי תנועה שחיבר לביצועי יחיד, זוגות וקבוצות; ב. עבודה עיונית המסבירה את העקרונות הפיזיקליים של העתקת כובד; ג. הדגמת החוק בעזרת כרטיסיות; ד. הצעה של מגוון דרכי תנועה המסבירות את החוק.
2. התלקיט חושף את הלומד לתהליך מבוקר של הצבת מטרות לטווח קצר ולטווח ארוך תוך שימוש בהערכה עצמית. למשל, הלומד יכול לתעד את הישגיו במבחני קדם במגוון ענפי ספורט, ובהתאם לתוצאות המבחנים הוא יכול להציב לעצמו מטרות באשר לקצב ולאיכות הלמידה שבהם הוא מעוניין בשלבים מתקדמים שלה. בסוף שנת הלימודים או בנקודות זמן מסוימות במהלך הלמידה הלומד יכול לערוך מבדקים מסוגים שונים כדי לבחון אם הושגו מטרותיו. גם הישגים אלו מתועדים בתלקיט.

3. התלקיט מאפשר לבטא את השונות בין הלומדים (כפי שמתואר קודם לכן במקרה א ו-ב). תהליכים כמו הצבה עצמית של מטרות, בחירת הדרך להשגתן ובדיקה עצמית של מידת השגתן, מאפשרים לכל אחד מהלומדים דרך ביטוי ייחודית משלו. ריבוי הענפים במקצוע החינוך הגופני (כמו: אתלטיקה, התעמלות, כדורסל וכדוריד) מאפשר ללומדים לבחור את הענף המתאים להם ביותר לבטא את יכולותיהם המוטוריות, הקוגניטיביות והריגושיות, ואת העניין וההנאה שהם מוצאים בפעילות הנבחרת. הלומדים יכולים לתעד לא רק את הישגיהם הגופניים אלא גם את תחושותיהם, את חוויותיהם ואת רשמיהם מתהליך הלמידה.
4. התלקיט מטפח הערכה שיתופית. אם המורה מקפיד על עבודה קבוצתית בתהליך הפקת התלקיט, הרי שהערכה שיתופית תהיה, באופן טבעי, חלק מדרך עבודה זו. כך למשל, עבודת צוות במהלך חיבור של משפטי תנועה לפי נושאים תכלול הערכה משותפת של חברי הצוות הן את התוצר המוגמר של כלל הצוות והן את הביצוע ו/או התרומה הייחודית של כל אחד מהם. במשחקי כדור, למשל, אפשר לקיים משחק בין שתי קבוצות, כאשר קבוצה שלישית צופה במשחק, מעריכה את תפקוד המשתתפים בו על פי משתני הערכה כמותיים ואיכותיים שקבעו מראש הלומדים והמורה גם יחד, ומתעדת רשמי צפייה אלו.
5. התלקיט עשוי לאפשר ללומדים לתעד את מידת המאמץ והשיפור שהפגינו במהלך שיעורי החינוך הגופני. הערכת המאמץ מתבססת בדרך כלל על התרשמות המורה מאפיוזדות שונות, שאינן בהכרח מבוססות על איסוף נתונים שיטתי. בעזרת התלקיט המורה יכול לאתר את התלמידים המשקיעים מאמץ לא רק בשיעור עצמו אלא גם במסגרות אחרות של פעילות גופנית. המורה יכול להציע לכלל הכיתה ערוצי פעילות נוספים על אלה של הפעילות הכיתתית, כגון: השתתפות בחוגי רשות, באירועי ספורט ובנבחרות בית הספר, הכנת עבודה באחד מנושאי הלמידה ועוד (בן-סירא וחב', 1998).
6. אפשר להציג תערוכות של תוכני הלימודים בחינוך הגופני ושל הישגי הלומדים במפגשים ייחודיים כמו ימי הורים, מפגשי צוות מורים של בית הספר ומפגשי מורים-מפקחים-אורחים. תצוגה כזאת יכולה להעיד על חינוך גופני איכותי בבית הספר ועל המשאבים שמשקיע בית הספר בקידום המקצוע. כמו כן, ניתן ליידע את ההורים באשר לתכנית הלימודים, לדרישותיה, להישגים המצופים מהלומד ובאשר להישגיו בפועל. כך אפשר גם להעלות את גאוותם של הלומדים בעשייה. נפר-אוון (Napper-Owen, 1997) אף מציעה לבחון את היקף הפעילות הגופנית ואת תכניה מחוץ לשעות הלימודים כחלק מהגדרת יעדיו של התלקיט. היא

ממליצה לעקוב אחר פעילות הלומד ולתת דיווח אישי של כל לומד לגבי יום "טיפוסי" או סוף שבוע של פעילות גופנית.

מלוגרנו (Melograno, 1998) מציע להיעזר גם בהורים לקבלת משוב ותמיכה. ככל שההורים יהיו מעורבים יותר בתהליך הפקת התלקיט, כך יהיו הקשרים בין בית הספר לבין הבית הדוקים יותר (Murphy & Smith, 1992). ניתן לשלוח חוזרים להורים ולהסביר בהם את נושאי הלמידה, לקיים "בית פתוח" או "ערב תלקיט" שבהם יוסבר להורים מה נעשה בחינוך הגופני בבית הספר. במפגשים אלה אפשר גם לשוחח עם ההורים על תוכני התלקיט, לשמוע את דעתם על אופן ליקוט החומרים ועל ידי כך להגביר את מעורבותם בתהליך הלמידה.

סוגי תלקיטים בחינוך הגופני

ניתן להציג את התלקיט בחינוך הגופני בכמה צורות בהתאם למטרות השונות של תהליך הערכת הישגיו של הלומד. הסוגים השונים של התלקיט משקפים את ניסיונות הלומד להבליט היבטים מסוימים הקשורים באישיותו, בנטייתו, בהעדפותיו וביתרונותיו המקצועיים.

◆ **תלקיט תהליכי** - תלקיט זה מבליט את התהליך שהלומד עובר לאורך זמן. לשם תיעוד זה מציע סמית (Smith, 1997) למורה וללומד להשתמש בכרטיסי תלקיט. כל מורה באופן עצמאי, או כחלק מצוות ההוראה בבית הספר, יכול לעצב כרטיס שיתעד את פעילות הלומד ואת ביצועיו לאורך זמן, קרי לאורך גילים שונים וכיתות לימוד שונות. הוא מציע לכלול דיווחים על חמישה היבטים בחינוך הגופני: (1) מדדי ביצוע על פי גילים, כלומר על פי כיתות בית הספר, בתחום המוטורי, הריגושי-חברתי והקוגניטיבי; (2) הערכה עצמית של התלמיד את הישגיו; (3) נורמות של מרכיבי הכושר הגופני; (4) פעילויות גופניות מחוץ לשעות הלימודים; (5) הערות מיוחדות של המורה. סמית מציע לעדכן מדי פעם את הגדרת ההישגים המצופים מהתלמידים כדי לתת ביטוי הולם יותר להתקדמותם.

מעקב רציף לאורך השנה אחר הישגי הלומד במבדקי כושר גופני יכול להיעשות הן על ידי המורה והן על ידי הלומד. במהלך השנה המורה יכול לספק משובים על התקדמות הלומדים ובכך להגביר אצלם את ההניעה ללמידה. לומדים יכולים להציב בעצמם את מטרותיהם עבור כל מדד ולעקוב אחר השגת יעדיהם. מעקב הלומדים יכול להיות גם על פעילויות הנערכות מחוץ לבית הספר, ובדרך כלל

בשעות אחר הצהרים, כמו השתתפות בחוגי ספורט, צפייה במשחקים ובתחרויות וליווי של נבחרות הייצוג של בית הספר באליפויות שהפיקוח על החינוך הגופני מארגן (בן-סירא וחב', 1998; Smith, 1997).

◆ **תלקיט ייצוגי** - תלקיט ייצוגי הוא תלקיט אישי, המציג את הלומד כפי שהוא בהווה, ויש בו ניסיון להגדיר שאיפות וכיווני התפתחות עתידיים (Melograno, 1998). בחינוך הגופני תלקיט מסוג זה יכול לכלול צילומי וידאו של הלומד, המבצע ומדגים שליטה במיומנויות מוטוריות מגוונות.

◆ **תלקיט על פי נושא** - ערכו של תלקיט מסוג זה הוא בתיעוד מסודר של התפתחות הידע, ההבנה והשליטה בגוף ובמיומנויות הנדרשות בענף ספורט מסוים. הערכה על פי תלקיט זה היא חלק מההערכה הניתנת על הישגי הלומד בענפי ספורט נוספים וכן על היבטים אחרים שהמורה מוצא לנכון לכלול בהערכתו. אצל המתכשר להוראה, לדוגמה, שימוש בתלקיט לפי נושא עשוי להבליט אחדים מיעדי ההוראה ואת הדרכים להשגתם. התלקיט עשוי לפתח מחויבות לחזון חינוכי המשותף לו, למורים המכשירים אותו, כמו גם למורה המאמן המדריך אותו בבית הספר. תלקיט מסוג זה מקדם קוהרנטיות גדולה יותר של תכנית הלימודים ועבודה משותפת של כל סגל ההכשרה להוראה לשם השגת יעדים חינוכיים משותפים.

◆ **תלקיט תעסוקתי** - תלקיט זה שימושי מאוד בקרב מתכשרים להוראה. הוא מקדם אפשרויות תעסוקה, משום שניתן להציגו בעת ריאיון קבלה לעבודה. אפשר לכלול בתלקיט תעסוקתי את מיטב עבודותיו של המציג (כמו: מערכי שיעור שתכנן, מצגות שהכין עבור הכיתות שלימד וחיבורים מקצועיים שחיבר עבור תלמידיו), הסבר על הרקע המקצועי שלו, המלצות ממעסיקים קודמים ועוד. אפשר לכלול בו אף קלטת המציגה את יכולותיו האישיות של המועמד וכן דוגמאות של שיעורים שלימד בבית הספר.

◆ **תלקיט מקצועי** - גם תלקיט זה עשוי לשמש בעיקר את המתכשר להוראה. הוא מעיד על עשייה של הסטודנט בתחום המקצועי ומלווה בתיאור קורות חייו בעת התפתחותו המקצועית. לעומת מנשר המתאר את קורות החיים של האדם בשורות ספורות, תלקיט מקצועי מתעד את העשייה בצורה מפורטת ככל שתידרש.

◆ **תלקיט אלקטרוני** - מונסן (Mohnsen, 1997) ומונסן ומנדון (Mohnsen & Mendon, 1997) דיווחו על שימוש בתלקיט אלקטרוני תוך היעזרות בטכנולוגיה ממוחשבת. חוקרי חינוך גופני אלו מדווחים על הקמה של מעבדה בית ספרית,